

Posudek disertační práce PhDr. Martina Rychlíka

Dějiny tetování

Setkání postmoderny s archaismem v kultuře tzv. Modern Primitives

193 s. textu, poznámkový aparát, bibliografie, bohaté textové a obrazové přílohy

Disertace dr. Rychlíka je bezesporu atraktivním, sebevědomě prezentovaným projektem, nahlízejícím kulturu těla ze specifické perspektivy tetuáže. Autor má pravdu, když říká, že dosavadní česky psaná literatura na toto téma je chudá, prakticky marginální. Má-li být taková mezera vyplněna, je třeba projít desítky zahraničních publikací různého stáří, původu a účelu a vytvořit přehlednou syntézu, která by českého čtenáře seznámila s tímto fenoménem, který v současnosti prožívá jednu ze svých renesancí. Domnívám se, že právě takovou knihu, založenou na dlouhodobém studentském zájmu, dr. Rychlík napsal a vydal v roce 2005. Tato publikace, vesměs kladně přijatá a obohacená o exkurs o soudobých „Modern Primitives“ je podkladem předkládané disertační práce.

Metodologicky se autor opírá, jak vysvětluje v úvodních pasážích, o francouzskou historickou školu Annales, do které řadí hlavní osobnost, jejíž metodologií „malé historie“ se inspiruje především, Michela Foucaulta. Zájem o okrajová témata, všednost, každodennost, životy těch, kteří netvořili „velkou“ historii a přece jí poskytovali nutné zázemí, byl vždy i zájmem národopisců, etnografů a etnologů, takže je celkem logické, že (českou) práci o tetování píše etnolog. (Je česká etnologie obecně zkosnatělá, kabinetní a příliš historizující, jak tvrdí autor na s.7?).

Je tady ovšem určitý problém, o kterém si nejsem jista, nakolik je autorem reflektován. Práce ze školy Annales i práce etnologické se opírají o archiválie a terénní výzkum, zatímco tato faktograficky neobyčejně bohatě podložená syntéza čerpá v drtivé většině z publikovaných textů. To jí pochopitelně umožňuje obdivuhodnou, až encyklopedickou šíři záběru, na druhou stranu je tu ale nebezpečí přejímání informací různé hodnoty bez stálé systematické analýzy a kritiky pramenů. (Např. sociolog G. Simmel zemřel roku 1918, český překlad jeho práce *Peníze v moderní kultuře* a jiné eseje vyšel roku 1998 a jeho pojetí je představeno jako současné (s.8 i jinde)). Vlastní dlouhodobé zúčastněné pozorování je samozřejmě v práci zahrnuto v partiích, které se týkají současnosti. Totéž platí o kvalitativním výzkumu (škoda, že zde není zachycena jeho metodologie a seznam respondentů).

Jak už bylo řečeno, bibliografie je skutečně bohatá, imponující. Autor ji rozdělil jednak na českou, kde zřejmě nedopatřením nejsou uvedeny známé Vlachovy přehledy *Národopis všech světadílů* (1911) a *Žena ve zvycích a mravech národů* (1913), i když jinak s oběma v dalších kapitolách pracuje a v bibliografii samozřejmě figurují, a zahraniční, a dále pak na psychologickou a sexuologickou, což je dělení podle jiného kritéria, ale nemyslím, že by to narušovalo vyznění tohoto oddílu.

Za velmi důležité považuji kapitoly zabývající se definicemi a systemizací tetování. Oceňuji, že autor termín *definice* používá pouze při přiblížení „výroby“ – „techné“, avšak vývoj a funkce tetování, rozbíhající se do šíře v historickém, geografickém, sociálním i symbolickém a uměleckém smyslu spíše *charakterizuje*, vědom si mnohoznačnosti a možných posunů funkcí i interpretací. I tak se občas stává, že vynáší rychlé jednoznačné soudy. Např. sám nositel soudobé moderní tetuáže se opravdu může domnívat, že artefakt, který má na svém těle, je výrazem jeho individuality, jedinečnosti, svobody (s.27), ale není to pouze jedna z možných interpretací?

Systém třídění tetování podle funkcí a významu, který je zde použit, je logický a pro práci vyhovující. Každá systemizace je ovšem napadnutelná, vše se vždycky „dá udělat i

jinak“. Zde by případně bylo možné rozdělit tetuáž nejdříve na *sociální a léčebně-preventivní* a na další úrovni se soustředit na výčet sociálních funkcí, přičemž u *rituálních* by bylo zdůrazněno, že jsou chápány jako *rituály přechodové* v rámci životního cyklu jedince, zatímco funkce *magicko-náboženská* je obecnější. Samozřejmě, že i takové dělení by bylo nutno obhájit, a je jasné, že tady si autor je vědom toho, že předkládá jednu z možných variant třídění. (Smyslem oponentského posudku je ostatně reagovat na to, co v práci je, méně už na to, co v ní není). Vstupní pasáže práce (s. 5 – 43) považuji za zásadní a věnovala jsem jim úmyslně zvýšenou pozornost.

„Hlavní“ text, který zachycuje tetování v jednotlivých geografických areálech a zároveň v historické perspektivě, zde budu reflektovat jen dílčím způsobem. Celkový dojem je kompaktní, areály jsou přiblíženy vyváženě, na základě skutečně bohaté pramenné základny. Její kompletaci je třeba vysoce ocenit. Čtenář zcela jistě získá velmi zajímavou sumu informací nejen o samotném tetování, ale i o jeho obecnějším kulturním rámci. Místy probleskuje původní text popularizující publikace, vysvětlující pro odborníka banality (např. výklad, co je totemismus s. 99, nebo polyandrie s. 113). Jindy sem proniknou „redakčně neuhlídané“ stereotypy z děl starých etnografů (Maoři jsou *výbojní a krutí* a jejich kanibalismus je eurocentricky bez analýzy pojat jako *barbarský obyčej* s. 90). Z evropského areálu nepůsobí dobře, je-li balkánský písňový folklór označen jako *lidovka* a jsou-li Srbové a Chorvati společně zahrnuti pod římskokatolické vyznání (s.161-2). Lipsův *civilizovaný muž* (střízlivě oblečený a upravený) je *mladý* teprve dvě století. Úmyslná scarifikace obličeje byla módou znacionalizovaných studentských „burschenschaftů“ v 19. století.

Zdá se mi, že v textu je řada výzev provokujících k zamyšlení, ale snaha po komplexní dokumentaci a syntéze v obecné rovině je potlačuje. Konkrétně se nabízí třeba otázka, zda to, že v některých kulturách dominuje tetování u mužů, zatímco v jiných u žen, nesouvisí s praxí patri nebo matrilokace (Dajakové)? Proč je v některých kulturách tetování užíváno klasickým svérázovým, revitalizačním či folkloristickým způsobem jako „druhá kultura“ – emblém emancipujícího se etnika (s. 78), zatímco jinde tomu tak není? Není soudobé rozšíření tetování mimo jiné i převážně generační záležitostí (s.7) a nezmění se postoj k němu spolu s tím, jak jeho nositelé/nositelky budou stárnout?

Povinností oponenta je poukazovat na diskutabilní místa, nepřesnosti či omyly, které jsou přirozenou a nutnou součástí každého díla, nehledě na to, že i jeho pohled je subjektivní. Prosím, aby autor chápal tyto poznámky spíš jako inspiraci (možná i dobře míněnou provokaci). Práce dr. Martina Rychlíka má očekávanou úroveň disertace, je zajímavá, přínosná a napsaná svěžím kultivovaným jazykem. Autor je nepochybně nejlepším soudobým českým odborníkem na téma tetování.

Disertační práci doporučuji k obhajobě.

Praha 14. května 2011

Doc. Irena Štěpánová, CSc.
Ústav etnologie UK FF